

Žmonės žiūri į valstybę ir neberanda, kaip susieti save su ja	p. 4
Poezija be „išminties meilės“ yra akla	p. 5
Martynenko toliau rašo autobiografinę prozą	p. 12

Pasaka vaikams

SVAVA JAKOBSDÓTTIR

Svava Jakobsdóttir (1930–2004) – viena žymiausių XX a. islandų rašytojų, žurnalistė, politikė. 1965 m. debiutavo novelių rinkiniu „12 moterų“ (*Tólf konur*). Savo kūrinuose, kurių pagrindinės veikėjos daugiausia moterys, nagrinėjo moters vaidmenį visuomenėje, šitaip aktyviai dalyvaudama kampanijoje už moterų teises.

Novelė „Pasaka vaikams“ (*Saga handa börnum*) pasirodė 1967 m. rinkinyje „Šventė prie akmeninės sienos“ (*Veisla undir grjóttveggi*).

Manuel Mendive. Stiklinė pieno. 2001

Kiek save prisimena, ji buvo pasiryžusi likti ištikima priegimčiai ir aukoti visas jėgas namams ir vaikams. Pastarųjų jau buvo gausu, todėl ji nuo ryto iki vakaro buvo paskendusiuojuose ir užsiėmusi vaikų auklėjimu. Dabar ji gamino vakarienę ir laukė, kol puodas su bulvėmis užvirus. Ant stalviršio, lyg numestas atsitiktinai, gulėjo daniškas žurnalas moterims. Iš tiesų jis ten buvo laikomas sąmoningai ir, pasitaikius progai, ji slapčia jį vartydavo. Vis žvilgčiodama į verdančias bulves, ji paimdavo žurnalą ir akimis permesdavo ponios Ensom¹ patarimų skiltį. Skiltis jai toli gražu nebuvo pati įdomiausia, bet dažniausiai trumpa. Jei pasisekdavo, bulvės išvirdavo jai baigus skaityti. Pirmasis laiškas skiltyje buvo trumpas: „Mieloji ponija Ensom, aš visada gyvenau tik dėl vaikų ir dariau dėl jų viską. Tačiau dabar likau viena ir jie niekada manęs nelanko. Ką man daryti?“ Ponia Ensom atsakė: „Padarykite dėl jų dar daugiau.“

Atsakymas, žinoma, buvo logiškas. Akivaizdu, kad nieko kito ir nelieka. Ji vylėsi, kad pati nepradės rašinėti į žurnalus apie tokį savaime suprantamą dalyką, jeigu jau taip atsitiktų. Ne, tokių skilčių, kur žmonės skundėsi ir inkštė, ji nepakentė. Būta jų ir šviesesnių, kalbančių apie vaikų auginimą ir motinystę, tiksliau pasakius, viena tokia skiltis, kurioje abu šie dalykai aptariami drauge. Pagrindiniai vaikų auginimo principai jai, be abejo, buvo žinomi, tačiau kartais ji pasijusdavo bejėgė ir pavargusi. Tuomet, atsivertusi auklėjimo skiltis, ieškodavo ten drąsos ir patvirtinimo, kad eina teisingu keliu. Tik apgailėstavo, kad skaitymui likdavo vis mažiau laiko.

Neišdorota plekšnė laukė kriauklėje, tad škart pagundai paskaityti skiltį ji atsispyrė, užvertė žurnalą ir atsistojo. Ji šiek tiek šlubčiojo po to, kai vaikai nupjovė jai didįjį dešinės kojos pirštą. Jie norėjo sužinoti, kas nutinka, kai žmogus turi tik devynis kojų pirštus. Giliai širdyje ji didžiavosi raišumu ir vaikų smalsumu, tad kartais šlubuodavo kiek smarkiau, nei būtina. Sumažinusi verdamų bulvių ugnį, ji pradėjo valyti žuvį. Virtuvės durys atsivėrė ir prie jos priėjo šešiametis mėlynakis sūnus šviesiomis garbanomis.

– Mama, – tarė jis ir dūrė virbalu jai į ranką. Ji krūptelėjo ir vos neįspjovė peiliu.

– Taip, mielas, – atsakė ji, ištiesdama kitą ranką, kad vaikas galėtų durti ir į ją.

– Mama, pasek man pasaką.

Ji padėjo peilį, nusišluostė rankas ir pasisodinusį vaiką ant kelių pradėjo sekti pasaką. Beveik įpusėjęs jai šovė į galvą, kad kažkuris iš vaikų, laiku negavęs valgyti, kentės. Iš sūnaus veido ji mėgino išskaityti, kaip jis elgtųsi, jai nustojus sekti. Pajutusi, kaip mintis užvaldo anksčiau minėtos dvejonės, ji susipainiojo; gausėjant vaikų ir begalinių darbų, ši jos bejėgystė priimti sprendimus tolydžio didėjo. Ji pradėjo baimintis tų akimirų, trikdančių jos įprastą lėkimą nuo ryto iki vakaro; vis dažniau atsitikdavo, kad, stabtelėjusi priimti sprendimo, ji prarasdavo pusiausvyrą. Ir nors mėgindavo prisiminti vaikų auklėjimo skilčių patarimus, jie menkai tegelbėjo, nes jose vienu metu buvo rašoma tik apie vieną problemą ir vieną vaiką. Kitos problemos visuomet turėdavo laukti kitos savaitės.

Šį kartą sprendimo priimti jai neprireikė. Durys prasivėrė ir visi vaikai sugužėjo į virtuvę. Priekyje jų buvo vyriausias – Stjaunis. Nuo pat mažens jis rodė pasigėrėtiną susidomėjimą gamtos mokslais, tiek apie žmones, tiek apie gyvūnus. Berniukas, klausęs pasakos, nusiropštė nuo kelių ir prisidėjo prie brolių ir seserų. Vaikai apstojo ją pusraciau, o ji po vieną juos apžiūrėjo.

– Mama, mes norime pamatyti, kaip atrodo žmogaus smegenys.

Ji pažiūrėjo į laikrodį.

– Būtinai dabar? – paklausė.

Į mamos klausimą Stjaunis neatsakė. Linktelėjęs aštriu žvilgsniu jis davė jaunesniam broliui ženklą atnešti virvę, kol jis pats prie rankenos tvirtino pjūklą geležte. Tada moti-

suraukė antakius. Jai buvo nebūdinga sėdėti, kai tiek daug darbo. Priešsėdėjęs, atidžiai pažvelgė jai į akis. Tuomet pastebėjo, kad pamiršo ją atrišti.

Kai atrišo, abu šypsodamiesi pažvelgė vienas kitam į akis. Jūdvių ryšys niekada nebuvo gilesnis kaip tada, kai abipusio pasididžiavimo vaikais pilnos akys susitikdavo.

– Kvailiukai, – pasakė jis, o jo balsas buvo kupinas rūpesčio ir švelnumo, kuriuos jautė savo šeimai.

Netrukus jie susėdo prie stalo, visi, išskyrus Stjaunį. Savo kambaryje jis tyrinėjo smegenis mikroskopu, kol motina virtuvėje rūpinosi, kad neatauštų jo maistas. Visi buvo išalkę ir puolė valgyti. Vakarienė buvo neįprastai vėlyva. Motina atrodė nė kiek nepasikeitusi. Prieš sėsdama prie stalo ji išsitrinko plaukus ir užšukavo juos ant žaizdos; švelnus jos veidas švietė kantrybe ir pasiaukojimu, kaip įprasta valgant. Ši išraiška užsilaikė jos veide nuo tų laikų, kai pirmiausia apdalindavo vaikus, sau pasilikdama menkiausių ir prasčiausių kąsnelį. Dabar vaikai jau buvo tokie dideli, kad ir patys galėjo pasiimti geriausių gabalėlius, ir dėl to ta išraiška iš esmės tapo nereikalinga, tačiau neatsiejama vakarienės dalimi. Vakarienei baigiantis atėjo Stjaunis ir atsisėdo. Motina nuėjo atnešti jam maisto. Prieš dėdama į lėkštę, išrankiojo iš žuvies visas ašakas. Ištraukusi šiukšlių kibirą ašakoms išmesti, ji suklykė. Šiukšliadėžėje, ant viršaus, gulėjo smegenys.

Išgirdusi riksmą, iš svetainės atbėgo šeima. Tėvas, atlėkęs pirmas ir pamatęs žmoną, spoksančią į šiukšlių kibirą, greit susigaudė, kas nutiko. Šauksmas nutilo, tačiau vis dar ženklo jos veidą.

– Ar tau gaila jas išmesti, brangioji? – paklausė jis.

– Nežinau, – atsakė ji ir atsiprašomai pažvelgė į jį. – Aš nepagalvoju.

– Mama nepagalvojo, mama nepagalvojo, mama nepagalvojo, – niūniavo vienas iš vaikų, pasižymintis ypač subtiliu humoro jausmu.

Jie pratrūko kvatoti, ir juokas, regis, išsprendė problemą. Tėvas sakėsi žinąs, ką daryti – smegenų išmesti nebūtina, galima jas laikyti spirite.

Tai pasakęs įdėjo smegenis į stiklainį ir užpylė spiritu. Nunešę stiklainį į svetainę, pastatė ant lentynos prie dailių niekučių. Visi sutarė, kad stiklainis ten puikiai tinka. O tada baigė valgyti.

Smegenų praradimas nesukėlė jokių reikšmingų buitinių pokyčių. Tačiau iš pradžių užplūdo svečiai. Žmonės ateidavo pažiūrėti smegenų, o tie, kurie didžiavosi senu močiutės verpimo rateliu svetainės kampe, dabar pavydžiais žvilgsniais varstė smegenis ant lentynos. Pati ji iš pradžių nesijautė pasikeitusi. Jai toli gražu nebuvo sunkiau dirbti namų ruošos darbus ar suprasti daniškus žurnalus – daug kas atrodė net paprasčiau nei anksčiau, ir dalykai, dėl kurių ji prieš tai sukldavo smegenis, daugiau jos nebevargino. Tačiau pamažu ji pradėjo jausti sunkumą krūtinėje. Turbūt plaučiams nepakako vietos, tad praėjus metams nuėjo pas gydytoją. Nuodugnus tyrimas parodė, kad širdis padidėjo *usus immaturalis et adsidui causa*². Ji atsiprašė gydytojo, kad pamiršo visą lotynų kalbą, kurios mokėsi mokykloje, o šis kantriai paaiškino, kaip vieno organo praradimas lemia kitų pakitimus – kaip žmogus, praradęs regėjimą, įgauna jautresnę klausą, taip ir jos širdis nebenaudojant smegenų pradėjo dirbti intensyviau.

– Tai natūralu, *lex vitae*³, kaip sakoma, – nusijuokė gydytojas. – Ir net abejoti nereikia, kad tie dėsniai teisingi.

Taigi, jai nesą ko baimintis. Ji – puikios sveikatos.

Nuo tų žodžių jai palengvėjo. Anksčiau ji net baiminosi esanti arti mirties, o baimė tapo vis garsesniu balsu krūti-

Nukelta į p. 7 ►

¹ Išvertus iš danų k. – vieniša.

² Dėl nenatūralaus ir nuolatinio naudojimo (*lot.*).

³ Gamtos dėsnis (*lot.*).

Armėnija ir masių diktatūros iliuzija

Jau keletą savaičių Armėnijos miestuose vyksta taikūs protestai, kuriais siekiama sustiprinti šalies demokratiją. Jerevane, be abejo, besiplaikstančių vėliavų gausiausia – šalies sostinė sutraukia dešimtis tūkstančių žmonių, daugiausia jaunų ir išsilavinusių. Masės turi aiškų lyderį – Nikolą Pašinianą, kuris grasina *politiniu cunamiu*, jeigu reikalai nepasisuks masėms (ar N. Pašinianui?) palankia kryptimi.

O masės supyko, kai Respublikonų partijos atstovas Seržas Sargsianas nutarė toliau likti valdžios poste, nors prieš tai jau dvi kadencijas ėjo prezidento pareigas. S. Sargsiano ir valdančiosios partijos kaprizai tapo patogių pretekstų pradėti pirštais rodyti į sisteminę ydas šalyje, tokias kaip itin aukštas korupcijos lygis. 2017 m. Armėnija rikiavosi 107-a iš 180 šalių „Transparency International“ korupcijos indekse ataskaitoje (paskutines vietas užima labiausiai korumpuotos pasaulio šalys; beje, 107-ąją vietą Armėnija dalinasi su Etiopija, Makedonija ir Vietnamu). Šiaip ar taip, iškilus grėsmėi, kad balsavimo rinkimuose reiksmė nyks, lieka tik vienas dalykas – protestuoti ir *grasinti* revoliucija.

Mūsų kolektyvinėse fantazijose revoliucijas gali lydėti tiek bauginantis, tiek nepaprastai romantiškas šleifas. Net jeigu jos ir neatneša didelių pokyčių – revoliucijos tikimybė tartum paženklinama visuomenę ir palieka kartų, mįslingą jausmą. Taip pat revoliucijos paprastai yra dviejų tipų – tos, kurios vyksta masių iniciatyva, ir tos, kurios vyksta tik elito iniciatyva. Stebint, kaip įvykiai šiomis dienomis klostosi Armėnijoje, šita perskyra nebėra tokia jau naudinga, net atvirkščiai – ji tampa kiek klaidinanti. 1917 m. vyko tokia lietuviams neblogai žinoma revoliucija, irgi *atseit* vedama masių. Revoliucija pasibaigė toli gražu ne masių diktatūra.

N. Pašiniano kamufliažo raštais marginti marškinėliai ir juoda kepurė su snapeliu gresia tapti ikoniniais. Viena aišku: masės Armėnijoje turi labai konkretų veidą ir tas veidas labai konkrečiai žino, kad jis nori tapti nauju ministru pirmininku. Tokį konkretų, kad tampa ne visai aišku, kiek visoje šitoje istorijoje yra masių demokratijos ir kiek – naujų *elitų* ambicijos. Gegužės 1 d. Armėnijos parlamente vyko specialusis pasitarimas dėl N. Pašiniano kandidatūros ir pastarasis šia proga įprastą aprangą pa-

keitė kostiumu ir kaklaraiščiu. Pasitarimo baigtį nuspėti buvo nesunku – už opozicijos lyderio kandidatūrą balsavo vienai vienutėlis Respublikonų partijos narys, tad idėja be didesnės diskusijos buvo atmetama. Įsiutęs N. Pašinianas šiuo metu visomis jėgomis bando sukelti savo žadėtąjį politinį cunamį – gegužės 2 d. Armėnijoje paralyžiuojami keliai, geležinkeliai, oro uostai ir įvairios viešosios paslaugos.

Įvykiai Armėnijoje dar neturi *savo* spalvos, bet faktas, kad procesai primena tipišką Rytų Europos spalvotąją revoliuciją. Tik šįkart Rusija laikosi labai santūriai: atrodo, kad Vladimirui Putinui net nelabai rūpi, kas vyksta mažiau negu tris milijonus gyventojų turinčioje Centrinės Azijos respublikoje. Greičiausiai todėl, kad ji šiuo metu neturi kažki kokią svarbaus geopolitinio statuso.

Grįžtant prie potencialios revoliucijos, Armėnijos respublikonų partijos narė Karinė Ačemian N. Pašiniano strategiją išvadino tiesiog *nenormalia*. Siekti įsitvirtinti ministro pirmininko poste naudojantis gatvių protestais nėra nor-ma-lu. Kita vertus, dešimt metų prasėdėjus prezidento kėdėje, nėra labai normalu siekti ir ministro pirmininko posto, kurį dar be viso šito norėta labai sutvirtinti. Čia jau tikrai primena vieną didelę kaimyninę šalį, kurios aktyvesnio vaidmens laukdami tiesiog spirga visi komentatoriai, bet kol kas kažkaip nesulaukia.

Prognozė Armėnijai? Tokios nėra. Vieni masiniai bruzdėjimai ateina ir praeina, o kiti tampa kažkuo daugiau. Tai, kad visus siekius stiprinti demokratiją palaikyti būtina, jau seniai yra tapę civilizuoto pasaulio norma, tačiau ne visos priemonės veda prie vienodai tvarios išeities. Ar revoliucijos potencialą kaupiantys protestai yra geriausias būdas pasiekti teigiamus pokyčius, yra beprotiškai sudėtingas klausimas, o istorija kupina prieštarų įvykių. Visoje šioje istorijoje įdomiausi du klausimai. Pirmas – kodėl sekėjai seka, o antras – ką daryti, kad vienus su autoritarizmu flirtuojančius elitus nepakeistų kiti, kurie prisidengia demokratiškumu, bet iš esmės nėra tokie jau skirtingi.

– MARIJA SAJEKAITĖ –

OCEAN VUONG

Padėkos diena, 2006-iejį

Bruklinas pernelyg šaltas šiąnakt, o visi mano draugai trejų metų atstumu. Mama sakė, kad galiu būti kuo panorėjęs, tačiau pasirinkau gyventi. Ant seno rausvo smiltakmenio prieangio blyksteli cigaretė, paskui užgęsta. Prieinu prie jos: tylą pagalastas skustuvas. Jo dūmų išraižyta skruostų linija. Burna, kuria grįžtu į šį miestą. Nepažįstamasis, juntamas aidas, štai mano ranka, pripildyta lengvo lyg našlės ašaros kraujo. Aš pasiruošęs. Aš pasiruošęs būti kiekvienu gyvūnu, kurį tu palieki.

Vertė Aistis Žekevičius

Mariaus Samavičiaus piešinys

Berniukas ir kunigas

Ne apie tai turbūt metas kalbėti tarp *gegužio žiedų*. Taip išėjo. Pagrečiui, viena paskui kitą išėjo dvi panašios (ir nepanašios) knygos. Štuthofa konclageryje, *Dievų miške*, kunigo Stasio Ylos sukurti pamokslai, paskaitos, maldos. Kita knyga – vilniškio jaunuolio Icchoko Rudaševskio dienoraštis, rašytas pusantrų metų būnant gete. Abu autorius sujungia 1943-iejį. Kunigas tą pavasarį suimtas gestapo ir su kitais lietuviams įkaitais atsidūrė Štuthofe. Geto dienoraštyje paskutinis įrašas – po kelių savaičių, balandžio 7 d. Paskui – Paneriai. Ta pati dailininkė abi knygas apipavidalino pagal vieną idėją. Kad atrodytų lyg tikras sąsiuvinis, autentiški ano meto užrašai. Atviros įrišimo siūlės per visą knygos nugarėlę. Kunigo žinia iš konclagerio tyvuliuoja dieviškame baltume. Ant geto dienoraščio viršelių – po pusę vaikiško veido, gaubiamo tamsos. Kai knygą atverti, abi pusės susideda į vieną. Mąslus, išraiškingas berniuko veidas. Teoriškai abu autoriai galėjo kits kitą pamatyti, bent iš tolo. Jeigu S. Yla karo pradžioje lankėsi Vilniuje, kažin ar neužsuko į Šv. Mikalojaus bažnyčią, garsų lietuviybės centrą, patekusį geto teritorijon. Rudaševskių šeima, išvaryta iš savo namų, gyveno čia pat už kampo. Icchokas mėgo klajoti gatvėmis.

Skaitydamas kunigo pamokslus ir maldas, vargiai įtartum, jog jie rašyti ant konclagerio narų. Iš jo paties prisiminimų ir iš Balio Sruogos romano žinodamas, kas buvo Štuthofas, lauktum akistatos su žiauria tikrove, jos atgarsių, įvertinimo, evangelinių paveikslų pritaikymo konclagerio situacijai. Bet vis to nėra. Bendro pobūdžio pastebėjimai apie nelaisvę, tautos kančias, namų ilgesį, lietuviškų tradicijų trauką, sugrįžimo viltį. Didžiąją dalį konclagerio pamokslų ir maldų kunigas kalinys būtų galėjęs pasakyti prieškarinio Kaune, ramioje, švarioje bažnytelėje, ir jo žodžiai ten būtų radę deramą atgarsį. Štuthofa aplinkui virė tikras pragaras, keli lietuviai įkaitai jau buvo išėję į dausas pro krematoriumo kamina, o kunigas gražia, vaizdinga inteligento kalba aiškina tikėjimo tiesas, skiepija dorybes, stropiai laikosi bažnytinių švenčių kalendoriaus, protingai, argumentuotai atremia tikėjimui daromus priekaištus ir leidžia Dievui toliau didingai

ir šlovingai egzistuoti, lyg nieko per daug tragiško nebūtų įvykę, o visi sunkumai tėra laikini.

Gal S. Yla, jei būtų kalbėjęs kitaip, rizikavo prarasti galimybę rengti lietuviams pamaldas, taigi palaikyti jų tikėjimą, apsaugoti nuo neviltes ir degradavimo? Turbūt ir pačiam dvasininkui būtų grėšęs susidorojimas, atvirai prabilus apie tai, kas dedasi aplinkui. O gal nieko daugiau nereikėjo, tik kaip nors išsiveržti savo dvasia iš klaidios aplinkos, pakilti virš kasdienybės, ištvirti ją, nepalūžti? Ar tai ir reikštų dabar aną dieviškąjį baltumą, visa pakeliantį ir galop nugalintį? Gal bet koks kryptelėjimas į šalį nuo dailiai ir tvirtai sukulto Dievo paveikslu būtų tik didinęs kančias ir griovęs tikėjimą? Ne vienas religijos atstovas, atsidūręs panašiose vietose, tą patyrė. Ir net savo paties „kaceto eilėraščiuose“ S. Yla prabyla apie Dievo aptemimą ir tylą. Tik taip, paslėpus jį, pasiuntus į getą ar į kartuves, pokario metais, kai suskaičiuoti milijonų milijonai pražudytų nekaltų gyvybių, galėjo nekapituliuoti kokia nors teodicėja.

Geto berniuko dienoraštyje šviesos beveik nėra, o jei ir pasirodo, bematant dingsta. Icchokas prisipažįsta dėl savo pionieriško vaikystės ar tėvų pavyzdžio nutolęs nuo religijos, nors aprašo religines šventes ir prisimena, kaip močiutė Doba vaikščiodavusi į sinagogą. Tamsiame danguje šmėkštelė Vilniaus bažnyčių bokštai, bet jie tyli, nei klausia, nei atsako ką. Apleista, nuniokota sinagoga prisigėrusi dejonų ir prakeiksmų budeliams. Berniukas tai girdi. Jo džiaugsmas – pamokos geto mokykloje, dar gyvi draugai ir mokytojai, tėvai, labiausiai – knygos. Jį prajuokina anekdotai apie žioplus vokiečius. Pasakoja, kaip pirmąsyk savarankiškai gaminą pietus, ir atrodo, jog badas ir skurdas jam pačiam nė motais. Troško būti toks kaip pamėgtų knygų herojai – laisvi ir drąsūs. Užuot sakęs, kad badauja, vaizduoja gatvės grumtynes dėl arklienos ir kaip krikščionis vaikas, atplėšęs gabalą žalios mėsos, slapčia pakiša savo bendraamžiui iš geto. Jautrus, mąstantis paauglys sielvartavo, kad to paties likimo žmonės susipriešinę, apimti egoizmo, pasiduodantys savo budelių taisyklėms. Jo viltis – Raudonoji armija, nugalėjanti priešą ir sugrįžianti išlaisvinti pasmerktųjų. Paskutinis

1943-ųjų pavasario įrašas jo knygelėje pasako daug: „Mes pasirengę viskam, [...] negalime niekuo pasikliauti, niekuo tikėti. Kiekvieną akimirką mums gali nutikti blogiausia.“

Abu autorius užvis labiau galėtų vienyti vadinamoji vidinė laisvė, nuolat minima, geidžiama nelaisvėje atsidūrusių žmonių. Didvyrių biografijose vis kartojama, kaip jie kalinami ir kankinami išsaugojo laisvą dvasią. Bet kas tai ir kam tai? Dievo garbei, gal savo sielos šventumui? Vienoje konclagerio maldų S. Yla netikėtai prašo Dievo: „Atleisk mums mūsų kaltes prieš vidinę laisvę.“ Ar kunigas bus supratus, kad vidinė stiprybė – dar ne viskas? Kad negana būti teisiams ir nekaltam, nepriklausyti nuodėmės struktūroms, savo dvasia pranokti nežmoniškas aplinkybes. Gal dėl to jis ryžosi tapti Štuthofa lietuvių įkaitu kapelionu, imtis paskaitų ir pamokslavimo? Anuliavus savo vidinę laisvę paklusti kitiems, prabilti jų žodžiais, pasidaryti tarsi dvigubu įkaitu.

Drovus Vilniaus geto vaikas neturėjo susikūręs sau kokios nors dvasinės programos, nesinaudojo katalikų kunigo žodynu, niekam nevadovavo. Vietoj smagios pionierių sueigos birželio 22-osios sekmadienį iš dangaus pasipylė bombos, ir viskas buvo baigta. Jo didžiulė vidinė laisvė, padariusi jį šiek tiek balta geto varna, atsirado nežinia iš kur ir kaip. Per skausmo apstybę ar kaip kompensacija už atšalusį tikėjimą. Jeigu ne Icchoko dienoraštis, per trigubą ar keturgubą stebuklą ištrauktas iš geto griuvėsių, jo laisva dvasia būtų po žemėmis Panerių pušyne, pavesta tik paties Dievo baltybei ar tamsai. O dabar tas berniukas, taip ir nesulaukęs šešiolikos, paliktas *už jus ir už daugelį*, kaip sako mišių konsekracijos tekstas. Irgi virtęs įkaitu. Mūsų pavasarinio judėjimo po šį miestą. Mūsų minčių ir jausmų, atminties ir gyvenimo.

Gal dėl to ir jo tamsusis sąsiuvinis pardavinėjamas beigelių krautuvėlėje Pylimo gatvėje. Viena vaiko akis atsukta į perkančius duoną ir trokštančius gyventi, mylėti, džiaugtis.

– JULIUS SASNAUSKAS –

Duonos ir žaidimų, scenos ir koncertų, arba Kaip pakeisti Lietuvą

Britų ministras pirmininkas Haroldas Macmillanas, paklaustas, ko jis labiausiai bijo politikoje, atsakė: „Įvykių, mielas vaike.“ Tokie įvykiai, apie kokius kalbėjo Macmillanas, pernakt sudrasko ir pakeičia socialinius, ekonominius ir politinius santykius. Tokie įvykiai – kultūrinė revoliucija ar ekonominė krizė – palieka įspaudą kolektyvinėje sąmonėje, o kartais ir iš esmės pakeičia valstybės struktūrą ir piliečio vaidmenį joje.

Todėl politikai jų ir bijo. Pokyčiai sukuria nestabilumą ten, kur stabilumas yra siekiamybė. Ir ne be reikalo, nes kiekvienas toks įvykis, prasidėjęs net ir su geriausiomis intencijomis, gali sukelti nenumatytas tragiškas pasekmes. Nušaudamas Pranciškų Ferdinandą, serbas Gavriła Principas nesitikėjo, kad jo veiksmai nuves prie Pirmojo pasaulinio karo ir 20 milijonų aukų.

Bet ką daryti, jei visuomenei reikia pokyčių ir ji nuobodžiauja laukdama tokių įvykių? Žmonės sėdi namie, žiūri televizoriaus ekrane besikartojančias politines laidas, pavargę nuo pastangų, kurios neatsiperka, nuo gyvenimo, kur priežastiniai ryšiai yra sutrūkinėję, kur veiksmas neveda prie pasekmių, kurių tikėtasi. Jie žiūri į valstybę ir neberanda, kaip susieti save su ja. Anksčiau ką nors reikšė simboliai nebeteri atitiktims realybėje, žodžiai, kurie turėtų būti susieti su veiksmu, su politine ir socialine atsakomybe, palengva išnyksta socialinių tinklų įrašų istorijoje, taip ir neišsirutulioję į pažadėtus pokyčius. Politika tampa koncertu, į kurį didelė dalis visuomenės tiesiog nespėjo ar net neturėjo pinigų nusipirkti bilieto.

O politinis elitas vis dar gyvena supaprastintoje realybėje, kurioje tereikia parodyti, kad politikai pažįsta ir supranta cilinius žmones. Ne vienos Vakarų Europos valstybės (prie šios grupės nesivaržydama priskiriu ir Lietuvą, nes Vakarai jau yra ne geografinė, o socialinė ir politinė sąvoka) visuomenė yra taip ištroškusi autentiškumo, kad politikai ima fetišizuoti pačią realybę, tikėdamiesi taip susikrauti politinį kapitalą, ilgaiui atsipirksiantį balsais rinkimuose. Iš čia ir atsiranda politiniai pareiškimai apie tikrus paprastus žmones ir pačių politikų savęs vertinimas kaip esančių arti paprasto žmogaus.

Tačiau kokia prasmė pažinti tuos žmones, jei nežinai, kaip pakeisti jų gyvenimą? Tikros Lietuvos ar tikro lietuvio pažinimas tampa beprasmis, jei politikai neturi vizijos, kaip spęsti realias realių žmonių problemas. Politinė vizija – kur šalis galėtų ir turėtų būti ateityje – tampa svarbesniu politiniu klausimu nei socialinės realybės suvokimas. Ir čia išskyla milijono eurų vertės klausimas: kaip pakeisti tą realybę – šalį ir visuomenę – per daug nesudarkant esamos tvarkos, išlaikant vertingus dalykus ir pakeičiant neveikiančius naujais?

Žinant, kaip lengvai nestabilumu ir pokyčių poreikiu gali pasinaudoti nedemokratinės ir populistinės politinės jėgos, rasti būdą, kaip pasiekti efektyvių politinių pokyčių, kurie nesibaigtų kruvinomis revoliucijomis, nėra lengvas klausimas ir, deja, aš į jį atsakymo neturiu. Vargu ar kas turi tokių staigių ir efektyvių pokyčių receptą, na, nebent Švedija, kuriai užteko keleto dešimtmečių, kad iš varganos agrarinės postimperinės valstybės radikalai pasikeistų į klestintį mokslo ir socialinio teisingumo kelrodį.

Viešojoje erdvėje per mažai kalbama, kaip visuomenėje vyksta pokyčiai: kartais, žinoma, jie būna atsitiktiniai, kartais – lydimi kraujo ir skausmo. Visgi klaidinga manyti, kad vienas Trumpo prezidentinių nurodymų stiliaus įstatymas, beribė reforma ar naujas Seimas yra geriausi būdai pasiekti ilgalaikius pokyčius. Tad klausimas, – kaip pakeisti Lietuvą, kad atkurtume pasitikėjimą politikais, kad būtume motyvuoti dalyvauti valstybės valdyje, įgyvendintume visas gyvenimo galimybes ir kiltume socialinio mobilumo laiptais, – įdomus ne tiek turinio (kokių konkrečiai pokyčių reikia), kiek formos požiūriu: kaip pokyčiai vyksta? Kas už juos turi būti atsakingas? Ir – galiausiai – ar socialiniams ir politiniams pokyčiams reikia scenos ir koncertų?

Esu iš tų žmonių, kurie nuolat burbuliuoja ir nepatenkinti šnypščia, kai gatvėje užstringa už mėgėjo lėtai slinkti siauro šaligatvio viduriu. Kantrybė dažniausiai greitai išsenka ir nepatenkinta sumurmėjusi „atsiprašau“ galiausiai prasibrauna pro erdvinio suvokimo stokojančius pėsčiuosius. Mano savivoka sufleruoja, kad daraisi vis mažiau pakanti: tai indikuoja ne tiek mano bjaurų charakterį ar greitą gyvenimo ritmą, kiek požiūrį į laukimą.

Interneto amžius, suteikęs neįkainojamą galimybę bendrauti per atstumą ir pasiekti informaciją akimirksniu, pa-

Taurimos Bunkutės nuotrauka

veikė mūsų lūkesčius – ypač susijusius su laiku. Tinklalapiai turi atsiverti akimirksniu, žinutė turi pasiekti gavėją vos pasirinkus komandą „siųsti“. Pėstieji turi išsidėstyti ant šaligatvio taip, kad greitai einantiems nereikėtų laukti ir šie galėtų lengvai praskrieti pro užstrigusius laike. Pripratus prie neįtikėtino interneto greičio, bet koks laukimas kankina ir vargina.

Socialiniai tinklai kelia ir greitos karjeros lūkesčius: šlovė internete gali būti pasiekama be didesnių pastangų ar didesnės asmeninės kainos. Šiandien nebūtina kankintis valandų valandas tobulinant amatą, kad apie tave išgirstų pasaulis, – užtenka būti dalimi vaizdo įrašo, tokio juokingo, kad milijonai jį norės pamatyti kuo greičiau. Žinote tą vyrą, kuris Londono turguje dainavo apie vieną svarą kainuojančią žuvis? Jo profesionaliai sukurtas muzikinis vaizdo klipas „YouTube“ surinko 31 milijoną peržiūrų. Lūkesčiai – didžiulis pokytis minimaliomis sąnaudomis, greitai pasikeitimai, greiti programėlių naujinimai.

Technologijos leido tam tikroms gyvenimo sritims vystytis greičiau, o politiniai pokyčiai retai kada įvyksta taip lengvai. Didelį lūkesčius sukėlusio „Twitter“ revoliucija Šiaurės Afrikoje davė visiškai priešingus, nei tikėtasi, rezultatus – diktatoriai nuversti, bet visuomenės vargu ar smarkiai pasikeitė.

Nenuostabu, kad yra norinčiųjų greitų pokyčių ir politikoje: tiesiog išsirinkime naują Seimą, čia ir dabar, naujus veidus, kurie pradės tą politiką iš naujo, kitaip, geriau. Tačiau toks požiūris į pokyčius remiasi klaidinga prielaida, kad nauja yra būtina geriau. Tad ir jau pritilusios kalbos apie pirmalaikius Seimo rinkimus tėra lengviausias, bet ne efektyviausias ar iš tiesų veikiantis būdas pakeisti esamą politiką.

Tiesa ta, kad politiniai ir socialiniai pokyčiai, ypač taikos metu, dažnai yra visiškai kitokios formos – didelės pastangos sukelia tik mažus pokyčius. Įpratę nuolat ginti Lietuvą, mes nebežinome, kaip klestėti taikos metu. Intensyvus darbas su socialiai pažeidžiamomis grupėmis, diena iš dienos, nepailstamai dirbant su žmonėmis, kuriems reikia, kad jų gyvenimas apsiverstų, – tokios pastangos dažniausiai duoda daugiau gražos nei draudimas pirkti alkoholį, tikintis, kad priklausomybės kamuoja žmonės tiesiog patys akimirksniu pakeis savo įpročius. Politinis elitas mano galintis nukirsti kampaniją, tikintis, kad rinkėjai nepastebės. Bet mes viską matom. Matom, kaip valdantysis politinis elitas vis dar ieško priešų valstybės viduje, vis dar bruka žmonėms pokyčius, užuot ieškojęs būdų, kaip įgalinti piliečius, kad šie galėtų mažomis iniciatyvomis patys keisti valstybę.

Pokyčių klausimas iš esmės skiria ir politines ideologijas, kurias galima apibrėžti pagal jų požiūrį į kaitą. Kairiosios yra pasiryžusios Prancūzijos revoliucijos stiliumi nuversti karalius ir pradėti viską iš naujo – visi puikiai žino Marxo šūkį, esą pasaulį reikia keisti, o ne kalbėti apie jį. Konservatyvesnė mintis į pokyčius žiūri atsargiai, pamatuotai ir saikingai. Britų mąstytojas Michaelas Oakeshottas iš dalies konservatizmą apibrėžia pagal jo požiūrį į pokyčius: konservatoriai yra prisirišę prie šiandienos, prie to, kas pažįstama ir sena, todėl į staigius pokyčius žiūri atsargiai. Pokyčiai

dėl pokyčių yra pavojingi ir neatsakingi. Ir visgi konservatyvus žmogus, nors vargu ar pats bus inovatorius, gali prisitaikyti prie inovacijų, vykstančių palaipsniui ir siekiančių pagerinti esamą padėtį. Inovacija, pasak Oakeshott, turi atspindėti natūralų augimą – tik taip užtikrinsime, kad pokyčių sukuryje neprarasime to, kas iš tiesų yra vertinga.

Nors Lietuvos visuomenė daugeliu atžvilgių yra konservatyvi, požiūris į pokyčius dažnai yra nepamatuotas ir primitivus. Manymas, kad viena idėja Lietuvai (ar trys, ar keturios...), vienas reikalavimų sąrašas – socialistų perversmo prieš elitą atsišaukimo stiliumi arba, dar blogiau, lyg kaliniai užsibarikadavę kalėjimo virtuvėje ir pro durų plyšį ant lapelio užrašę perduotų reikalavimą gauti geresnius pietus – gali radikalai pakeisti šalies veidą, yra naivus ir neveiksmingas. Toks požiūris yra problemiškas dar ir dėl to, kad dažniausiai tos idėjos ar reikalavimai gimsta iš elitinio ir politiškai socializuoto piliečių sluoksniu.

Trims idėjoms Lietuvai skirtame tinklalapyje yra pasirašę kiek mažiau nei keturiolika tūkstančių žmonių. Ar tai jiems labiausiai reikia tų pokyčių? Greičiausiai ne: pokyčių reikia žmonėms,

kurie negali prisijungti prie interneto, kurie neturi nuolatinių pajamų, kurie negauna pakankamos ir efektyvios paramos iš socialinių darbuotojų, kurie neturi šilto ir saugaus būsto – ką jau kalbėti apie galimybę jį įsigyti. Šalantiems ir alkstantiems seneliams, vaikams, kurie namų darbus turi ruošti vonioj ant grindų, nes tėvai kituose kambariuose su draugais *baliavoja*, nė viena iš šitų idėjų neduos pakankamai pokyčių.

Galime lopyti skylės, bet tiesa ta, kad kompleksiškos socialinės ir politinės problemos negali būti tvariai ir ilgam išspręstos vien tik ekspertų. Nei grožis, nei idėjos neišgelbės pasaulio – tik efektyviomis idėjomis pagrįstas pilietinis ir politinis veiksmas. Patys žmonės, kurie bus paveikti tų pokyčių, kuriems reikia sisteminės kaitos, turi dalyvauti ieškant išeičių ir kuriant problemas sprendimus.

Pakeisti valstybę – tai ilgalaikė ambicija ir atsakomybė, kuriai reikia nenuilstančių ir neišsenkančių pilietinių pastangų. Vien scenos pastatymas ir mitingo organizacinės sėkmės piniginis matavimas („tik pažiūrėkit, išleidom pusantro tūkstančio eurų ir neprašėm nieko mainais“) nurodo siektino pokyčio laikinumą. Jei statome sceną, tai tegul ji stovi visus metus, kaip nuolatinis priekaištas, votis, pašinas. Bet vien mintis, kad reikia vedlių, kurie užsilipę ant scenos iš aukštai vadovautų tiems pokyčiams, kiek liūdina. Juk scenos pastatymas ir *išrinktųjų* kalbos tik darsyk – ir labai akivaizdžiai tai pabrėžiant, tiesiogiai transliuojant internetu – kartoja „Gyvulių ūkio“ mantrą, kad visi lygūs, bet kai kurie lygesni. Tvariems pokyčiams, deja, reikia tvarių ir ilgalaikių įvykių – ilgalaikio nepasitenkinimo. Išties efektyvūs pokyčiai turi būti daromi žmonių, kurie yra patyrę tokį vargą ar politinio aklumo ir neefektyvumo pasekmes, kad nebegalėdami daugiau kęsti patys imasi veiksmo.

Ir koks didelis kontrastas, kokia praraja žioji tarp dainuojančios minios prieš dvidešimt aštuonerius metus ir dainuojančiųjų ant scenos bei jų besiklausančiųjų 2018-aisiais. Koncertas prie Seimo kovo pabaigoje neplanuotai tapo Dainuojančios revoliucijos šaržu, į dienos šviesą išskėlusiu socialiniu – bedantį visuomeninį veiksmą. Pati forma, kuria norėta pakeisti esamą padėtį, suteikė palankią platformą žmonėms, buvusiems susibūrimo priežastimi, – ne tik platformą, bet ir galimybę savo pasisakymais pasityčioti iš susirinkusiųjų. Susirinkusieji nekontroliavo nei formos, nei turinio – to nebūtų galima pavadinti įgalinimu ar visuomeniniu veiksmu. Vienadienis garo nuleidimas ir jokių tęstinių jo pasekmių nebuvimas yra simptomas prasto suvokimo, kaip pokyčiai turėtų vykti demokratinėje valstybėje.

Dainuojanti revoliucija nekvieta kalbėtis ir diskutuoti – ji buvo tas *įvykis*, kuris nutinka retai, bet iš esmės pakeičia valstybę. Dainuota, kad nebūtų girdėti trūkinėjančių grandinių, dainuojant keitėsi ir Lietuva. Koncertas baigėsi, scena išardyta – dabar pokyčiai taip greit nevyks, reikia mokyti iš naujo, kitaip keisti šalį. Ir visgi, manau, efektyvus, tvarus ir ilgalaikis pilietinis veiksmas gimsta: praverkit langus ir paklauskite – laisvos Lietuvos gatvėse kažkas jau vėl pradeda niūniuoti.

Tapyba yra meilė, inspiracija ir dopingas

Su pianistu ir tapytoju VIKTORU PAUKŠTELIU kalbasi Vidas Poškus

Viktoras Paukštelis. Miręs paukštis. 2018

– Viktorai, šį pokalbį noriu skirti vienai (bet ne vientelei) iš Tavo kaip menininko sričių – tapybai. Tačiau pirmas klausimas vis dėlto bus skirtas ir muzikai. Būsi banalus ir pirmiausia paklausu turbūt dažno klausimo: esi žinomas pianistas, grojęs ne vienoje prestižinėje salėje, – tad kas Tave patraukė į vaizduojamuosius menus? Kodėl?! Žinau, kad šis klausimas pačiam turėtų būti atsibodęs (nes, būdamas tapančiu dailėtyrininku, sulaukiu panašių), bet visgi – kodėl?

– Nuo pat vaikystės buvau ugdomas dviem kryptimis. Nuo penkerių metų lankiau M. K. Čiurlionio menų mokyklą (fortepijono specialybę) ir lygiagrečiai nuo šešerių – privačias dailės pamokas. Jau tada turėjau vaizduojamųjų menų ir muzikos pagrindus.

Vėliau paauglystėje buvo pasirinktas pianisto kelias, tačiau nuo maždaug dvidešimt dvejų metų vėl ėmiau tapyti. Kodėl? Turbūt kiekvienam žmogui yra skirta tai, ką jis gali daryti geriausiai ir ką darydamas jaučiasi laimingiausiai. Mano atžvilgiu tai tapyba. Kiekvieno žmogaus vienas didžiausių tikslų gyvenime – atrasti tinkamą profesiją, kuria užsiimdamas galėtų jaustis kiekvieną akimirka įsimylėjęs ir inspiruotas.

Žiūrint į dailės istoriją tikrai nesu išskirtinis: pakanka prisiminti Paulį Gauguiną, pradėjusį tapyti dvidešimt penkerių, Henri Matisse'ą, įstojęs studijuoti menų dvidešimt vienu metų, ar mūsų laikų tapytojus Michaëlį Borremansą, pradėjusį tapyti apie trisdešimties, ir Marką Bradfordą, vieną žymiausių mūsų dienų abstrakcionistų (jis įstojo į menus būdamas trisdešimties).

– Kaip manai, kuo grojimas yra artimas tapybai (o tapyba – grojimui)? Ir kuo skiriasi?

– Man pagrindiniai skirtumai yra du (neskaitant aki-vaizdžiausio, kad tapybą mes suvokiame akimis, o muziką ausimis). Grojimo procesas vyksta kartu su klausytoju koncerto metu. Jis priklauso nuo publikos ir atliekėjo susikauptimo, akustikos, instrumento kokybės ir t. t. Dailės kūrinys – atvirksčiai – kuriamas būnant vienatvėje ir pristatomas vėliau. Tapytojas gali taisyti klaidas, nuvalyti darbą ir dar kartą bandyti jį nutapyti, o to neįmanoma grojimo proceso metu.

Muzikos kūrinys trunka laike, tam tikrą daugiau ar mažiau fiksuotą jo tarpą. Jo struktūra, nuotaikų kaita yra suvokiama paėiliui ir klausytojas negali to proceso ilginti ar trumpinti. Tapybos darbas yra pamatomas ir suvokiamas iškart visas. Ir tada jau priklausomai nuo žiūrovo skonio, asociatyvumo, žinių gilinamasi į kūrinio esmę.

Visos meno rūšys yra panašios: muzikos kūrinio atlikimas ir tapybos darbas turi turėti idėją, struktūrą, formą, atlikimo meistrybę ir energiją. Kaip bendrumą išskirčiau ir kūrybos proceso sakralumą. Grojant ir tapant geriausiomis kūrybai dienomis yra pasiekama tam tikra harmonija tarp kūrinio idėjos ir jo įgyvendinimo meistrystės, kuri leidžia dreifuoti po garsų ar dažų vandenyną. Tokiomis dienomis pasiekiamas lygis, kada ne tu sugroji ar nutapai, o atvirksčiai – pats muzikos kūrinys ar tapybos darbas veda, o kūrėjui lieka tik „būti“ tame procese.

– Iš Tavo atsakymų esu jau lyg ir susidaręs tam tikrą nuomonę, bet vis dėlto sukonkrečiau – kaip manai ar tiki (nes manymas ir tikėjimas yra skirtingi dalykai), kad menininkas yra kažkuo išskirtinis kitų žmonių, kitų socialinių grupių atžvilgiu?

– Menininkai man nėra išskirtinė grupė. Man išskirtiniai yra kūrėjai. Tai žmonės, sugebantys įvaldyti profesiją, tada pakilti virš jos, laisvai kurti. Tai gali būti ne tik meno, bet ir kitų sričių atstovai.

– Studijuoji tapybą Vilniaus dailės akademijoje. Kodėl? Juk, mano nuomone, buvo galima pasirinkti privačią kokią nors autoritetinę tapytoją (gal net ne Lietuvos tapytoją). Ar VDA pateisino Tavo lūkesčius (klausiu, nes studijuoji jau ketvirtame kurse, šiais metais ginsiesi bakalaurą darbą)?

– Manau, lūkesčius pateisino. Dabar kitose dailės akademijose, net ganėtinai žinomose, dažnai nemokoma, neduodama žinių, o studentai kuria kaip išeina ir tai prilyginčiau meno terapijai. Daugiau gydomasi nuo streso, negu gaunama tapybos pagrindų. Pasirinkau Dailės akademiją, nes čia gali studijuoti tapybą kaip amatą gerąja prasme. Pirmuose kursuose yra tapoma lauke, plenero sąlygomis, taip pat modelių, natūrmortų tapymas yra labai svarbus. Tapybos katedroje tai privaloma. Manau, Tapybos katedros stiprybė – tikrų tapybos žinių suteikimas kartu su studento įvedimu į šiuolaikinės tapybos kontekstą. Jaunieji tapytojai turėtų domėtis šiuolaikine tapyba ne tik mūsų lietuviškame kontekste, bet ir plačiau (pavyzdžiui, tokiais menininkais kaip abstrakcionistas Cy Twombly, figūratyvo virtuozas Kerry Jamesas Marshallas ar tapytojai metafizikai Peteris Doigas, Hurvinas Andersonas).

– Kadangi užsiminiau apie bakalaurą studijas, tad paklausu ir apie tai – koks yra Tavo baigiamojo darbo objektas ir tema? Klausimą galima formuluoti ir šiais laikais labai madingu terminu – koks yra Tavo tapybos tyrimas?

– Esu tapytojas, praktikuojantis tapytojas. Kiekvieną dieną stengiuosi nueiti į dirbtuvę ir ką nors nuveikti. Taip kaupiasi darbų kolekcija. O tapydamas aš irgi kolekcionuoju. Kolekcionuoju idėjas, prisiminimus, jausmus, fantazijas. Ypač prisiminimus. Prisiminimai, atsidūrę drobėje, tampa jau nebe prisiminimais, o tapybiniu kūnu. Mano tema vadinasi „Netikrų prisiminimų kolekcija“. Kalbant plačiau, net pats tapybos procesas yra savotiškas prisiminimas. Dėdamas potėpį nesąmoningai prisimenu, kaip jį dėjai milijonus kartų. Tapydamas, pavyzdžiui, mirusį paukštį, negaliu neprisiminti Jeano-Baptiste'o Chardino, Michaëlio Borremanso ar mažųjų olandų.

– Šiais metais atstovausi VDA tarptautinėje meno mugėje „ArtVilnius“. Kaip manai, kokie turi būti studento darbai, kad galėtų atstovauti šiai institucijai? Šį klausimą galima formuluoti ir globaliau – kaip manai, koks turi būti ryšys tarp menininko ir institucijos (na, konkrečiai – galerijos), kad tarp jų megztųsi bendradarbiavimas ir normali kūrybinė / vadybinė praktika?

– Ryšys tarp menininko ir galerijos yra labai svarbus. Manau, svarbu, kad galerija ar galerininkas suprastų ir tam tikra prasme pamiltų menininko darbus, kūrybą. Tada viskas vyks natūraliai. Taip pat jų tikslai ir siekiamybės turi sutapti. Kalbant apie meno rinką, ir galerija, ir menininkas yra vienodai svarbūs dalyviai. Tik dėl jų tarpusavio supratimo ir bendro darbo gali kas nors pavykti.

– Esi matęs platesnio meninio pasaulio, tad turi galimybę lyginti tai, kas vyksta „čia“ ir „ten“. Ko trūksta, o ko ne būtent „čia“? Kas stebina, glumina, galbūt net erzina?

– Net nežinau, visur meninis gyvenimas vyksta panašiai. Skiriasi tik masteliai. Turiu omeny žmonių skaičių, finansus. Bet žmonės visur panašūs ir yra vedami panašių ir gerąja, ir blogąja prasme pamąstymų, jausmų ir idėjų.

– Gailla, kad iki šiol neturim tikrai gerų ekspozicinių erdvių didelėms parodoms ir kad nėra politikos vežti pasaulinio lygio tapytojų, skulptorių ir kitų menininkų parodų į Lietuvą. Jeigu būtų vežamos rimtos parodos kaip, pavyzdžiui, Skandinavijos šalyse, Lenkijoje, tikrai atkreiptume pasaulinių meno institucijų ir meno gerbėjų dėmesį. Ir pats mūsų meninis lygis kiltų.

– Ką laikai savo tapybos mokytoju? Perfrazuoti klausimą galima ir taip – ar turi tokį autoritetą, kuriuo tapydamas kliaujiesi ar su kuriuo net mintyse diskutuoji?

– Nepasakyčiau, kad yra vienas autoritetas. Visa tapybos istorija yra autoritetas. Kai buvau jaunesnis, galbūt buvo vienaip, tačiau dabar maniškis tapybos laukas plečiasi, tad negaliu ir išskirti vieno mokytojo.

– Ar tapydamas įsivaizduoji savo žiūrovą?

– Kai tapau, pats sau esu žiūrovas. Perfrazuoti galiu Ericą Fischlą, kuris, paklaustas: „Kada yra baigtas paveikslas?“, atsakė, kad paveikslas jam baigtas rodo si tuomet, kai jį pats pamato kaip žiūrovą. Jis būna patenkintas, kai žiūri jo akimis. Aš taip pat susitapatinu su žiūrovu. O šiaip galvoti apie konkrečią publiką yra pražūtinga. Tas pats galioja muzikos klausytojų atveju. Stengiuosi pajusti energinius dalykus ir ne prisitaikyti, o įtikinti.

– Kas Tau yra idėja tapyboje?

– Turbūt reikėtų atskirti, apie ką kalbame – apie spalvinius kodus ar pasakojimus. Modernizme pasakojimu galėjo būti net spalviniai dalykai, kad ir raudonos ir žalios santykis. Dabarties mene dažnai siekiama „kabinti“ pačia idėja. Manau, kad mano atveju galioja ir viena, ir kita. Gaudau ore egzistuojančių, kartais visiškai skirtingus, prieštarigus dalykus. Suvirpinti, suvibruoti gali ir spalva, ir jausmas, ir mintis.

– Matau, kaip kinta Tavo spalvinis mąstymas – nuo ryškių, grynų perėjai prie subtilesnio kolorito. Papasakok apie savo paletę ir spalvas joje. Kokią spalvą mėgsti, kokios nemėgsti?

– Nuo ryškių spalvų prie pilkų atspalvių perėjau dėl to, kad norėjau praplėsti savo galimybių ir priemonių amplitudę. Vienodai smarkiai gali paveikti tiek patys aštrūs (raudona ir žalia, violetinė ir oranžinė), tiek subtilesni (pilka ir mėlyna, pilka ir žalia) spalvų santykiai. Viskas priklauso nuo meistrystės ir paties paveiklo.

O dėl mėgstamų ar nemėgstamų spalvų, tai anksčiau tokias tikrai būčiau galėjęs išvardinti. Dabar – ne. Bet, žinoma, yra tokių spalvų, kurių vengiu, nevartoju. Bet nesakysiu kurių.

Viktoras Paukštelis. Nebepamenu jos vardo. 2018

– Kaip manai, kančia mene – tai mitas?

– Kančia gyvenime – tai mitas ar ne mitas? Pianistas Ivo Pogoreličius yra pasakęs, kad norint sugroti kūrinių (nesvarbu – ar trumpą, ar ilgą) reikia „išnešioti“ beveik metus, devynis mėnesius. Tuo periodu būtina ir maloniai pastoti, ir kentėti nuo skausmų, nemalonių dalykų. Galop – pagimdyti. Man taip yra ir muzikoje, ir tapyboje. Labai retai paveikslą nutapau būdamas vienos būsenos. Dažniausiai reikia patirti ir džiaugsmo, ir kančios.

– Ar asmeninio gyvenimo aistros tapybai padeda? Gal trukdo? Pavyzdžiui, meilė...

– Priklauso nuo to – kaip įsimyli (juokiasi).

– O kokio būsenos turi būti atėjus į studiją? Ar aistros padeda?

– Geriau, kad aistrų būtų kuo mažiau (juokiasi). Nes jų ir taip pakanka. Geriau tapyti, kai gyvenime yra viskas ramu. Iš kitos pusės – kartais verta ateiti į dirbtuvę sukrėstam, tada padarai nenumatytų dalykų, to, ko pats iš savęs nesitiki. Svarbiausia – nesinervinti. Man pačiam labiausiai kenkia nervingumas, skubotumas, nepasitenkinimas. Aistros – tai puikūs vitaminai, bet iš kitos pusės – didelis monstras, kuris trukdo siekti tikslų.

– Dopingas mene – koks jis yra ir ar jis reikalingas?

– Dopingas yra gero meno kūrinio pamatymas. Užkuria pamatytas geras paveikslas, išgirstas puikus atlikimas. Tuomet pagalvoju, kad šis pasaulis dar nežlugo...

MARIJA MAŽULIENĖ

Mamyte

Aš nenorėjau pripažinti tavo kapo
Aš nenorėjau tau gėlių sodinti

Aš negalėjau atpažinti tavo kūno
Bekraujo, šalto ir beminčio

Keistais velionės rūbais aptaisyto
Kodėl jie plaukus sušukavo visiškai ne taip

Delsiau su šukomis priėti iki ryto
Ir sapnavau, kad tavo plaukuose kažkas siaubingo

Sustingusi tarsi akmuo sėdėjau
Kai žmonės pagaliau pradingo

Tvarkiau tau plaukus paskutinį kartą
Ir baltą tavo kaktą bučiavau

Kažkur už lango krykštavo vaikai
Ir saulė švietė vis kaitriai

•

Mamyte, tavo kūnas
Susiliejo su drėgna žeme

Mamyte, tavo kūnas
Žemėje ištirpo

Tai tik kūnas

Bet juk brangiausio rūbo
Negali tiesiog išmesti

Jei tik galėčiau tavo kaukolę iškasti
(Bet neteisėta tai, todėl aš negaliu)

Nuplaučiau ją
Tau kaktą pabučiuočiau

Ir ranką baltąją
Kuri mane maitino

Nučiupinėčiau po kaulelį
Kaip rožančių

Žvilgsnis iš toli

Žiedlapiai krenta į plaukus
Visą pavasarį,
Vaikų klegėjimo pilna,
Važiuoju į kapines.

Matau, kaip vėjyje sukasi
Žiedlapių sniegas,
Kaip krenta ir balina plaukus
Metams prabėgant.

Argi kas nors pasikeitė
Per amžių margą,

Kol gyvenimų bangos plakasi
Į mirties krantą?

1888

mano promočiutės kraičio skrynčia
yra mėlynesnė už mano
lazurito auskarus,
taip pat su juodais intarpais mėlyje –
pusantro šimto metų dulkėmis,
nugulusiomis medžio rievėlėse

pusantro šimto metų
skrynčia stovėjo tai šen, tai ten,
iš namų į namus keliavusi
paskui giminės moteris,
ir neišbluko jos mėlis

norėčiau pamatyti, kaip ji atrodė
tūkstantis aštuoni šimtai
aštuoniasdešimt aštuntaisiais –
tokie magiški skaitmenys
išraityti jos antvože
tarp margų gėlių
ir paukštelių

tai bent buvo skrynčia –
dailesnės negalėtum norėti
eidama už vyro,
dar nežinodama,
kad pagimdysi keturias dukteris,
tik ketvirtąją begimdydama
mirsi,
bet ši, ketvirtoji,
bus nepaprastai gyvybinga,
įsikabins mažais nageliais
į gyvenimą,
surėks pikta ir reikšmingai
(tokią ją ir prisimenu)
ir pasižadės sulaukti garbaus amžiaus

ji atkakliai augs,
dirbs greitai, kaip ratelis suksis,
tiksliais ir apgalvotais judesiais

namas vėliau sudegs, bet skrynčią
kaimynai padės išnešti
iš gaisro
ir skrynčia atsidurs
naujuose namuose,
kur gimė mano močiutė

karas ėjo ir praėjo,
pasikeitė valdžia ir tvarka,
bet skrynčia vis stovėjo
nuo negandų apsikauščiusi
geležiniais apkaustais

kai buvau maža,
močiutė man neleisdavo
lipti į skrynčią,
kad neužsitrenkčiau
ir neprapulčiau jos tamsoje

bet dabar,
kai skrynčia stovi
mano pačios namuose,
niekas negali man to
uždrausti

iškraunu visus daiktus –
patalus ir stovyklavimo
reikmenis
ir įlipu vidun

užsivožiu sunkų dangtį,
sėdžiu tarytum grabe,
kvepia kaip tūkstantis
aštuoni šimtai
aštuoniasdešimt aštuntaisiais

sako, kad gimus
mergaitei
jos kiaušidėse jau yra
ir jos dukterys,
ir vaikai, ir
ir po jų ateinančios kartos

tolyn,
vis tolyn
į ateitį,
čia, skrynioje,
jaučiuosi kaip
promočiutės kiaušidėje,
čia tamsu ir šilta,
čia įrašytos visos žinios
apie mane, mano močiutes
ir mano dukteris

medis mėlynas, medis senas,
kai kur apsitrynęs, bet tvirtas,
geležiniai apkaustai
tokie dailūs, kadaise
juodai nutepti dažais,
dabar vietomis išlenda rūdys

žali ir raudoni paukšteliai
čiulba taip gražiai, taip gražiai

visai kaip tūkstantis
aštuoni šimtai
aštuoniasdešimt
aštuntaisiais

norėčiau čia pasilikti
visam laikui –
šioje amžinybės kapsulėje

bet negaliu –
jau girdžiu vaiko verksmą

turiu išlipti ir virti valgi
savo mažiausiai
dukrelei

Gimimas trečiame aukšte

garsas toks, kad gaudžia lyg vargonai,
visas mano kūnas –
kaip galingas varpas
bažnyčios bokšte
gimdykloje trečiame aukšte

pauzė ir panyru į visišką tylą,
pauzė pilna, kaip ir pilna nata,
tai čia ateina sielos – kambarėlis mažas,
lova keista, laidai ir aparatai prie jos,
kampuoti rašmenys, moteris baltais
drabužiais, kita – šviesiai žaliais,
tai jos pasitinka ateinančius, tylios
apeigų dalyvės

aš grimztu tokioje tyloje, kokioje
dar niekada man neteko būti,
pirmuosius vaikus gimdžiau greitai
ir energingai
ir visą laiką dainavau
kažkokias pramočių giesmes, o dabar
norisi tik tylėti, sklęsti tyloje, kol vėl
sugaudžia vargonai

vargonai gaudžia, bet aš tyliu, nors
gaudžia visas kūnas garsiau
nei bet kada, dar niekada man
tokiame gaudime neteko būti, gal tik
kadaise, kai tėtis nusivežė
į Kauną, ten ėjome klausytis
kariliono prie Karo muziejaus
ir mane nusivedė į bokštą,
ten viskas taip gaudė, kad aš pradėjau
verksti, nesupratau, kas vyksta
su mano kūnu, bet dabar suprantu

įsikniaubiu veidu į delnus, rodau vyrui,
kad patrintų krumpliciais man strėnas,
visada padėdavo, gal padės ir dabar,
šitam gaudime, lyg ir negaudžia taip
dubuo, kad, rodos, sprogs, neatlaikys,
bet jau krentu į tylą, į bekrastę tylą,
beribę kaip jūra vandens, kuris
iš manęs ištekėjo

baltoji moteris man sakė – o kiek daug
vandenų nubėgo,
daug kaip Nemunas, kaip Jangdzė,
kaip Jenisėjus, tokia tekėjo srovė,
turbūt jau virš normos, bet ačiū
vandenų dvasioms, paliko mane
ramybėje,
toje beribėje tyloje dar plūduriuoti,
kol vėl sugaudė varpai

dvi naktis nemiegojau, niekaip
nesupratau, ar jau gimdau,
o juk trečias gimdymas, ko čia
nesuprasti? bet gal Chvangchė ir
Jangdzė taip stipriai putojo, kad
viską supainiojo, nebematyti
nei aparatų, nei plytelių ant sienos,
tik levandų kvapas pasiekia mano
sąmonę toje tyloje, aš tokia
susikaupus,
kokia dar nebuvau niekada
gyvenime, aš tokia pavargusi ir
stipri

moteris sakė, dar daug liko, bet
kaip trečiakartei gali ir greit
vartai atsiverti į aną pasaulį, tada
tik čiupk
vaikelį už rankos ir tempk paskui
save, išplauksit

gaudžia jau taip, kad aš, man
rodos, šaukiu, bet negirdžiu per tą
gaudimą,
moteris kažką šaukia man, bet aš
jų negirdžiu, kur tu girdėsi,
kai šitaip gaudžia, tik mano vyras,

mano uola pasilenkia prie upės,
krantas prie srovės ir šnibžda į ausį
– lekuok, lekuok, kaip kokia gazelė
tyruos

per išdegintą stepę bėgusi, lekuok,
vandens tau paduosiu, ir nuvargus
lekuoju ir krentu į, rodos, amžiną tylą

šįkart vargonai dar garsiau
sugaudžia, bet kažkaip darniau,
beveik dieviškai ir moteris,
matyt, tai išgirdusios, tiesia rankas
ir laukia
ateinančios tos, kuri irgi laukia
prie vartų, prie pasaulio vartų
laukia,
ant bangų mėtyta, daužiusis į
krantus, dvi naktis praklausius su
manimi to gaudimo,
ji pasižiūri į žvaigždes – jau laikas, ir
laukia ženklą, ir aš jau sau sakau –
laikas

reikia stumti laukan tai,
kas man jau nebepriklauso, kas yra
nebe mano, o jos gyvenimas

dar sudvejoju – ar tikrai man
pavyks, betgi nėra kur dėtis, net
juokas suima, o sąmonės šviesa
trumpam mane nušviečia ir
uždainuoju vėl tas pramočių
giesmes, gal tik mintyse, o gal
garsiai, negirdžiu

nes groja vargonų žemiausios natos
ir tuoj pat
išgirstu aukščiausias – naujagimio
klyksmą, rėkia taip, kad aišku –
jėgos turi daug,
o kai paguldo man ant krūtinės,
tokią susilamdžiusią, šiltą,
šypsauti kaip upė patvinus
pavasarij ir šypsos
krantai, pradėję žaliuoti,
sprogsta pumpurai lauke už lango

o dieviška muzika, ji atėjo,
susirinkusi valdžios ir gyvenimo
geismo ženklus, ji išlipo iš požemio,
ištryško su šaltiniais,
o nuostabioji dukra, tokia artima iš
tolybės
pasaulių, žmogaus akiai neregimų,
iš mano įsčių šventų kaip tas
pavasaris už lango, kaip kiekvienas
šventas žmogaus akių mirksnis, nes
Dievas per žmogų kvėpuoja, nes
Deivės groja dangiškais vargonais
gimstant žmogui

Miglei

mes į rugpjūčio naktį išlėkėm kaip fėjos
kai oras buvo pilnas kvapo obuolių
ir ta linksmybė širdžiai suspurdėjus
sklendžiant šviesoj kometų ir žvaigždžių
man priminė vaikystės erdvę šviesią
tikėjimą visatos begalybe
pasaulio sukūrimą dviесе
lipdant kates iš molio, iškasto prie upės aną rytą
ir šypsant tarsi monas lizas
mamą ir močiutę

•

tie, kas pažįsta laiko tėkmę, žino
kokia ji apgaulinga ir klaidi lyg rūkas,
ir ką tik dar po pievą ropinėjęs,
tu jau nebe vaikiukas, o senukas

o pienu kvepiantis putnumas ir gyvybė
greit bus raukšlėtas ir pageltęs laiko vaisius,
jau atidavęs sėklą ir stiprumą
auginti tiems, kurie ateina

bet dar kažkas šitoj tėkmėj subręsta,
kas lieka amžinybei sielų ir visatoj,
ir kai žvaigždžių šviesoj dvi fėjos skęsta,
jos mena amžių paslaptį bekrastę

Belaukiant Becketto

Samueliui Beckettui priklauso citata „kiekvienas žodis yra nebūtina dėmė tylai“. Kalbama, kad Oksfordo žodyną padėjo sudaryti amerikiečių karininkas kalinys, kuris pakeistu adresu siuntė kiekvieno žodžio etimologijas žodyno sudarytojui. Istorija nuosekli, stebinti ir kupina sutapimų, kaip ir pats Oksfordo žodynas arba pati kalba. Miltonas ir Joyce'as mėgo kurti žodžius, Šekspyras sugalvojo daug naujų, anglų kalboje anksčiau nevertotų žodžių. Ne vienam rašytojui Beckettas tapo mirtinu įkvėpimu, ne vienas jautė priklausomybę nuo jo parašytų žodžių.

Becketto prozos kūrinių pavadinimas *Ill Seen Ill Said* skamba panašiai kaip Šekspyro *All's Well That Ends Well* („Viskas gerai, kas gerai baigiasi“). Jame Beckettas rašo: „Virš sąmojo bedugnės vaizduotė skleidžia savo liūdnuos sparnus.“ Becketto kūryba nėra rašymas, kuriam reikalingas įkvėpimas; rašytojas sakė, kad vaizduotė yra sunkus ir sekiantis darbas. Jo vaizduotė kartais apibrėžiama kaip defektas ir pati reikalauja būti įsivaizduota. Ir net jeigu vaizduotė būtų baigtinė, jai išnykus vis tiek nedingtu užduotis įsivaizduoti. Vieną iš savo trumpų prozos tekstų autorius pavadino *Imagination Dead Imagine*. Ar galime įsivaizduoti, kas būtų, jeigu vaizduotė mirtų?

Becketto kūryba yra būties analizė: ir jo poezija, ir pjesės, ir proza yra filosofiškos savo esme. Jo kūriniuose siekiama suprasti pasaulį, suvokti, kas apskritai yra pasaulis ir ką jis reiškia, kas kuria pasaulį, kaip jame gyventi ir kur dar, jei ne jame, gyventi. Žmogus Becketto pjesėse dažnai vaizduojamas išrautas iš buities aplinkybių, tarsi pakabinatas tarp pasaulio ir anapusybės, keliantis sau klausimus, į kuriuos rasti atsakymai priverčia jį jausti dar didesnę absurdo našta.

Becketto gyvenimas buvo uždaras ir paslaptingas. Nenorėjo duoti interviu ir bendrauti su žiniasklaida, tačiau progresyvia komunikacija galima laikyti pjesių, prozos, poezijos rašymą, dėstymą universitete ir spektaklių statymą. Ypač atsargiai rinkdavosi pokalbių partnerius, turėjo mažai draugų, kalbėdamas laikėsi žodžio švaros taip pat kaip ir rašydamas. Sakoma, kad žmogaus oda rodo jo santykį su pasauliu, – Beckettas greičiausiai buvo apsitvėręs tvirta siena, o galbūt net jautė antagonizmą, nes jo ligos

istorijoje daugybė odos negalavimų. Ir juos sukėlė tikrai ne Airijos klimatas, nes šioje šalyje jis jau nebegyveno. Daugelis jo kūrinių persmelkti dalijimosi iš savęs pasaulėjauta. Romane „Malonas miršta“ jis rašo, kad „viskas dalijasi iš savęs“. Stebėtojo ir stebimojo vaidmenys Becketto kūriniuose nuolat kinta, o pats rašantis teigia, kad nėra visagalys kitų dviejų stebintysis. Dažnai jo eilėraščiai baigiami bėgimo nuo griuonamo pasaulio detalių, smurto, perversmų idėja. Po karo Beckettas buvo Raudonojo Kryžiaus savanoris, dirbo sugriautame Normandijos miestelyje. Kai kuriuose eilėraščių fragmentuose jaučiamas palaišnis stebėtojo „išblukimas“.

Ilgą laiką rašytojas jautėsi nepripažintas – tada, kai pirmąjį jo prozos kūrinių atmetė keliasdešimt leidyklų, kai paskelbė eilėraščių *Whoroscope* ir už jį gavo vos dešimt svarų, kai pirmojo poezijos rinkinio nepirko nė artimi draugai, nes tas eiles jau buvo skaitę, ir galiausiai tada, kai rinkinys *Echo's Bones* nesulaukė recenzijų. Iš to greičiausiai gimė Krepo frazė „parduota septyniolika egzempliorių“ („Paskutinė Krepo juosta“). Pripažinimo Beckettas sulaukė jau įgijęs universiteto dėstytojo darbo patirties, peržengęs prancūzų kalbos barjerą emigracijoje, po Antrojo pasaulinio karo.

O kaip radijas? Kas jis yra tada, kai jo klausomės? 1933 m. futuristų manifeste *La Radia Marinetti* savaip atsako į šį klausimą – radijas yra utopija, jo nėra jokioje vietoje. Radijo galia yra dislokacija. Ir kokia radijo prasmė, jei kasdien nustatytu laiku toje pačioje laidoje leidžiama ta pati muzika? Ar radijo pagrindas yra nuolatinis pasikartojimas? Kaip Krepo juostos arba atkartojamas mitas?

BBC radijas buvo pagrindinė Becketto kūrinių populiarinimo priemonė ir galiausiai 6–7 praėjusio amžiaus dešimtmetyje jie buvo pripažinti anglakalbių kultūroje. Beckettui, kaip „proto interjero“ rašytojui, radijo sklaida idealiai tiko. BBC Trečioji programa nuolat transliavo adaptuotas Becketto radijo pjeses ir kitus kūrinius (pjeses teatrui, prozą ir net poeziją); klausytojų auditorija buvo gerokai didesnė negu jo skaitytojų ar teatro žiūrovų. Visa tai liudija BBC archyvai, laikomi Berkšyro rašto archyvų centre.

Beckettas turėjo ambicijų mokytis Maskvoje. 1936 m. jis parašė laišką kino režisieriui Eizenšteinui, išreikšdamas norą kurti nebylų kiną. Ko gero, tai jo pjesės būtų priartinę prie kinematografijos. Atrodo, kad Becketto pjesės skirtos tikrai balsui, o kūnas iš jų pašalintas, izoliuotas nuo balso, nuo kalbos aparato (vienintelė Becketto mėgstama sporto šaka buvo šachmatai, jis žaisdavo su Marčeliu Duchamp'u ir Alberto Giacometti). Tačiau skaitant jo televizijos pjeses ir apsakymus tenka pakeisti nuomonę, nes juose jau yra kameros žvilgsnis, būdingas dviem paskutiniams Becketto kūrybos dešimtmečiams. 1964 m. pastatytas filmas apie darbus teatro scenai ir kino aikštei sutampa su nebyliojo kino atgimimu pakilus antrajai modernizmo bangai.

Norint nagrinėti Becketto prozą neišvengiamas atspirties taškas yra poezija, nes pirmiausia Beckettas susiformavo kaip poetas ir tik paskui – kaip dramaturgas. Rašytojo karjerą jis pradėjo ir baigė kurdamas poeziją, o savo dramaturgiją pavertė poezija. Pirmieji Becketto poezijos laimėjimai buvo vertimai. Kiek rašė poezijos, tiek ir jos vertė. Savo eilėraščius vertė iš prancūzų kalbos į anglų, taip pat vertė ir kitus poetus: Dantę, Racine'ą, Keatsą, Hölderliną, Rimbaud, Eluard'ą, Apollinaire'ą, Montalę.

Atrodytų, kad Beckettas girdėjo dramą taip pat, kaip girdėjo poeziją, – neskubriai žaidžiančią su garsu, kol pasiekama neįveikiama tyla. Dramaturgijoje jis atsakė to, ką vartojo poezijoje, – archajiškų žodžių (senovinių vietovardžių, ligų pavadinimų). Regis, jo pjesėse laiko, šalies, miesto erdvės koordinatės visai išsitrynė ir liko absoliučiai tyras žodis ir jo garsinė išraiška. Garsas, iškeliantis dramos galią iš žodžio. 1937 m. laiške draugui Axeliui Kaunui Beckettas rašė, kad „kiekvienas žodis kalboje turi gręžti skylę, kol tas, kuris tyko už jos, kad ir kas būtų – viskas ar niekas, pradės skverbtis“. Jis manė, kad poezija, kurioje nepaisoma eilėdaros paradigmu, yra tarp maišto ir maldos. Paskutinis Becketto eilėraštinis – *What is the Word* („Kas yra žodis“). Jį skyrė aktoriumi ir pedagogui Josephui Chaikinui.

– AUSTĖ GIEDRA –

TEKSTAI NE TEKSTAI

TOKIA DISTOPIJA

VALDŽIA NUSPRENDĖ, KAD KNYGYNAI IR BIBLIOTEKOS SAVO RANKOSE SUTEKĖ PER DAUG KNYGŲ.

BET KAIP?.. BUVO NUSPRESTA PASKIRSTITI KNYGAS PAGAL AMŽIAUS GRUPES.

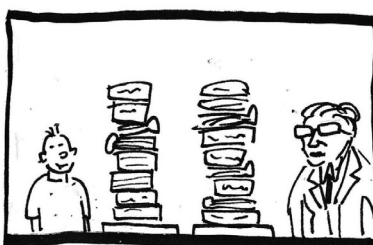
„ISAUGUSIEJI“ IS TAM TIKRŲ KNYGŲ PERLEIDŽIA JAS JAUNESNIEMS, O PATYS PERIMA IS VITRESNIŲ.

BET MAŽĖJANT GIMSTAMUMUI VIS DAUGIAU IR DAUGIAU KNYGŲ ĖMĖ SUSITELKTI VAIKŲ RANKOSE.

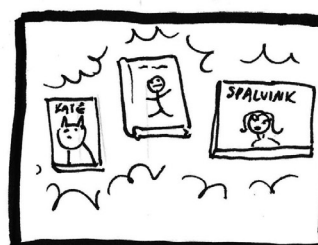
TALGI DIDĖJO KIEKVIENO VAIKO PERSKAITYTŲ KNYGŲ SKAIČIUS, KOL SUSILYGINO SU PENSINIO AMŽIAUS UNIVERSITETO DĖSTYTOJŲ PERSKAITYTŲ KNYGŲ SKAIČIUMI.

TADA KODĖL GI NEPAKEITUS UNIVERSITETO DĖSTYTOJŲ VAIKAIS?..

VAIKIŠKOS KNYGOS TAPŲ KANONINIAIS TEKSTAIS, SKAITOMAIS IR ANALIZUOJAMAIS VISŲ VISU OMENĖS SLOKSNIŲ.

...IR TAIP MES GALĖSIM PARDUOTI DAR DAUGIAU KAKĖS MAKĖS DESRELIŲ!

Seni, davai, išsigelbėjim

Nuogumo spąstai

Mokslininkai įrodė, kad kai žmogus pradeda sakinį žodžiais: „Mokslininkai įrodė, kad...“, tai jis pisa protą. Dažniausiai tiesiog nori iškišti savo nuomonę kaip faktą.

Išgalvotas vardas realiam asmeniui: Irena (prieš dvejus metus tai buvo populiariausias moteriškas vardas Lietuvoje). Radau ją per tinderį. Kai pirmąsyk mylėjomės, ji paprašė manęs įkišti pirštą jai į užpakaliuką. Niekad nebuvau to daręs. Nesu kunkuliavęs entuziazmu tokiam veiksmui. Labai nustebau supratęs, kad per sienelę, skiriančią makštį nuo tiesiosios žarnos, galiu pirštu jausti savo penį jos vaginoje.

Pakrutinau pirštą ir uždainavau Adelės „Hello from the other side“. Abu pradėjom žvengt taip, kad trumpam užmiršom patį aktą.

Man tai yra vienas stipriausių įrodymų, kad juokas gelbsti. Juk yra ta įtampa prieš kiekvieną sueitį su nauju žmogumi. Nesi tikras, kaip turėtum žaisti, kas patinka kitam, kaip nesusimauti. Šiurkščiai ar švelniai? Palengva ar greitai? Subtiliai ar tiesmukai? Márquezas knygoje „Šimtas metų vienatvės“ šį jaudulį apibūdino kaip šaltį viduriuose.

Juokas. Tą akimirką atsirado tokio lengvumo ir jaukumo. Įtampa išsisklaidė, liko tik švelnus džiaugsmas. Aktas tapo žaidimu. Juokas išgelbėjo, išlaisvino.

Po mano sukkelto gaisro mūsų šeimai atrodė, kad namų netekome visam laikui. Netikėjome, kad bus įmanoma atstatyti namus. Mano veidas buvo nusvilęs ir ištinęs taip, kad mama atėjusi aplankyti pirmą kartą iš pradžių nepažino ir praėjo pro mano lovą. Pirmi jos žodžiai buvo: „Jei dar kartą taip padarysi, lupt gausi.“ Brolis, gavęs laisvadienį, su kario uniforma atvyko į ligoninę ir pasakė: „Žinai, aš artileristas, bet tu savo sąskaitoj jau turi daugiau sunaikintų objektų nei aš.“ Mes juokėmės. Ir galbūt būtent tai padėjo išgyventi.

Bičiulis pasakojo, kad pirmą savaitę gyvenant naujame kotedže jis pasakojo savo mylimajai anekdotą. Jai jis nepasirodė juokingas. Bet baigus pasakoti jie išgirdo juoką palėpėje. Tylomis susižvalgė ir iškviatė policiją. Šis bandymas juokauti išgelbėjo juos nuo vagies.

Sykį lankiausi Panevėžio moterų kalėjime. Ten gan daug moterų sėdi už prekybą narkotikais. Bendravau su viena čigone vardu Aliona. Ji man pasakė: „Teisėjas taip ir sako: „Aliona, mes tave sodinam ne dėl to, kad tu pardavinėji, o dėl to, kad pardavinėt nemoki.“ Kalbėdama ji ir pati juokėsi. Ir stebėdamas ją juokiantis pagalvoju, kad jei žmogus gali juoktis, vadinasi, ne visos laisvės yra atimtos.

Man artimi Terry Pratchetto žodžiai: „Kartais geriausia nusijuokti, nes kitu atveju gali išprotėti.“ Kai gulėjau durnyne, užsiminiau apie juos savo psichiatruui. Jis tarė: „Bet tu supranti, kad tau jau nebegalioja šitie žodžiai?“ Bet man regis, kad net beprotis visuomet gali išprotėti dar labiau.

Viktoras Franklis, rašydamas apie koncentracijos stovyklą, teigė, kad išgyveno tie, kurie juokėsi. Juokas gali atrodyti kaip labai nenormali reakcija į koncentracijos stovykloje vykstančius dalykus. Bet nenormali reakcija į nenormalius dalykus yra visai normalu.

Prie mano namų yra vaikų darželis. Sykį eidamas pro šalį girdėjau, kaip susipažįsta du vaikai. Vienas pirmų klausimų, kuriuos uždavė kažkuris iš jų: „O tu gerietis?“ Manau, kad čia galime kai ko pasimokyti. Kitą kartą eidamas pro šalį išgirdau, kaip vienas berniukas šaukia kitam: „Martynai, tu pedikas!“ Manau, kad ir čia galime kai ko pasimokyti.

Manau, kad Jėzus, Mahometas, Buda ir kiti iš tos gaujos tikrai skaldė prikulus. Ir man atrodo, kad tai turėjo būti nuostabūs bajorai, tiesiog dieviški. Tik tuo metu niekam iš metraštininkų neatrodė svarbu užrašyti tuos dalykus. O gaila. Yra daug kanoninių ir apokrifinių evangelijų „pagal...“ Galėtų būti bent viena evangelija „papriskolū“.

Tikiu, kad juokas gelbsti. Kadaisė nusipirkau vibratorių ir visur su savim tampiausi. Juoko dėlei. Jis mane išgelbėjo ir stojant į vaidybą akademijoje. Per etiudą, kurį rodžiau, komisijos nariai sėdėjo akmeniniais veidais. Suprantu juos – neutrali išraiška yra taktika. Kad stojantysis nesuprastų – gerai ar blogai. Šešerius metus sukdamas scenose su literatūra, performansais ir kt. buvau pripratęs prie publikos reakcijos. Tas komisijos neutralumas žudė. Etiudui įpusėjus išsitraukiau vibratorių ir padėjau ant žemės. Įjungtas jis sukasi. Išgirdau, kaip komisijoje keli žmonės nusijuokė. Buvau išgelbėtas, galėjau už to užsikabinti ir tęsti. Galiausiai įstojau.

Dirbdamas už baro pastebiu, kad juokas padeda išvengti begalės konfliktinių situacijų. Išgelbsti. Vienas mano kiemo draugas pasakojo, kad naktį pripiso kaip paršas ir myžo ant krūmų prie kažkokio daugiabučio. Kažkoks marozas jam pradėjo šaukti: „Ką tu myži ant mano namų?“ Tada anas jam atsakė: „Seni, ką, tu krūmuose gyveni?“ Jie abu nusizvengė ir marozas tik nusitvėrė cigaretę, pizdy nedavė.

Pro jau minėtą darželį sykįėjau vakare. Tėvai važiavo pasiimti vaikų. Iš vienos mašinos išlipo be galo orus ponulis. Veide išraiška „esu labai svarbus“. Ėjo darželio kiemu įėjimo link. Pro šalį bėgo du vaikiukai. Vienas bėgdamas klausia: „Kas čia toks?“ Kitas nesustodamas atsako: „Kažkoks šikalas.“ Tai buvo stebuklas matyti, kaip subliūško visas orumas ir vertė. Priminė pasaką, kurioje tik vaikas išdrįso pasakyti, kad karalius nuogas.

Išsigelbėsim juokdamiesi. Kalbėjau su draugu, baigusiu filosofiją. Sakiau: „Žmonės teigė, kad pasaulį išgelbės gėris, grožis, dar kažkas... Man atrodo, kad pasaulį išgelbės juokas.“ Jis akimirką patylėjo ir atsakė „Žinai... ne. Bet kai suprasim, kad pasaulio niekas neišgelbės, juokas mums labai padės.“

Baigdamas: mokslininkai įrodė, kad šis kūrinys nuostabus. Ypač pirmasis jo sakiny.

Jolitos Puleikytės piešinys

Priminė apendikso operaciją prieš penkiolika metų. Operacinėje uždėjo kaukę, pradėjo narkozę. Prieš atsijungdamas pamačiau save iš viršaus, gulintį ant operacinės stalo po apskritom lempom, jodu išteptu pilvu. Per spektaklį atrodė, kad neveikiu, tik stebiu. Kūnas juda erdvėje ir atlieka veiksmus. Nėra sąmoningo proto srauto. Scenoje nejaučiu skausmo. Tik kitą dieną pamačiau, kad pasikardamas dar ir abudu kelius nusibalnoju.

Ar lengviau apsinuoginti, kai stebi pažįstami, ar tai atlikti priešais pirmą kartą matomus žmones? Pirmasis mano vaidmuo – spektaklyje pagal Saros Kane pjesę „Apvalytieji“. Veikėjas Robinas pirmoje savo scenoje visiškai apsinuogina, o kitoje – pasikaria ant moteriškos palaidinės.

Kiekvienas pasirodymas scenoje yra savotiškas stresas. Nuo streso, kaip ir nuo šalčio, susitraukia bybys. Gal dėl to, kad kraujas suteka į kojas, kad galėtum bėgti. Stovėjau užkulisuose ir laukdamas savo nusirengimo scenos bandžiau susijaudinti. Jei šalia nebūtų buvę kitų aktorių, gal būčiau net šiek tiek patampęs. Bet čia sukyla abejonė – jei persistengčiau ir į sceną įbėgčiau su palapine kelnėse...

Mano vaidmuo – antraeilis, kelios scenos, spektaklis rodomas retai. Tai, kas nutinka, yra visai nesvarbu vertinant apskritai. Vertinant apskritai, tai, kas nutinka bet kurio vieno iš aštuonių milijardų žmonių gyvenime, yra visiškai nesvarbu. Bet nė vienas iš mūsų juk apskritai nevertina savo gyvenimo. Savąjį vertiname su ypatingu išskirtinumu.

Po savaitės galvoju apie nuogumą. Apsinuoginti sunku ir prieš pažįstamus, ir prieš nepažįstamus veidus. Bet supratau, kad visiškai pochui, kaip fotogeniškai atrodo apsinuoginimas. Ir bet kurios kūno dalys. Esmė ne ta. Tikiu, kad išėję iš spektaklio žmonės kalba apie save pačius, apie Kane medžiagą, režisūrinius sprendimus... o ne apie kažkurio aktorius birką ar papus.

Tam, kad išprotėtum, nereikia katastrofų. Užtektų objektyviai įvertinti savo egzistenciją. Gerai, kad absoliučioji dauguma to nesugeba. Dėl to daugelis ir išvengia šizofrenijos. Tiesa ta, kad gyvenime mes vaidiname dar daugiau nei teatre. Kiekvienas, net ir mažiausias, mūsų melas yra vaidinimas. Kasnakt pradėdamas darbą už baro aš pradėdavau dešimties valandų monospektaklį. Man tekdavo barmeno vaidmuo. Retam lankytojui būdavau kas nors daugiau.

La petite mort. Mažoji mirtis. Taip prancūzai vadina jausmą stipraus orgazmo metu, kai akimirka iš malonumo šiek tiek atsiskiri nuo realybės. Mane šis jausmas apima kaskart leidžiantis lėktuvui. Tai visad primena kritimą. Panika su dėkingumu prieskoniui. Nes gyvenimas ganėtinai pilnas įvairiausių potyrių.

Ir scenoje. Kai tik išėjus į prožektorių šviesą apima malonus siaubingos panikos dvelksmas. Panika, kylanti suvokus, kad dabar negalėsi pajudėti iš vietos. Nepadarysi nieko, ką planavai. Tartum staigiai panirus į ledinį vandenį. Tada žengi žingsnį. Mažoji mirtis lieka mažoji, apėmusi tik akimirką.

Atvirai kalbėdamas su draugais, kurie pamažu įgyja suaugusių žmonių statusą, pastebiu įdomų dalyką. Kartais didelė dalis suaugusiojo gyvenimo yra planavimas, kada gali sau leisti sugriūti. Fiziškai, dvasiškai, emociškai, psichiškai. Leisti sau tokį *breakdowną*.

Teatras pareikalauja daug. Dabar tik mokausi to, bet jau formuojama darbinė etika ir metodai. Dažnai pasijunti išsunktas. Tačiau psichiškai jaučiuosi sveikiausiai per savo gyvenimą. Gal dėl to, kad per etiudus ir trenaužus įkūnijame daugelį savo pavidaų. Paprastai dauguma žmonių juos slopina, gniuždo, slepia.

Juk dažnai atskiriame veiklą nuo „savo gyvenimo“. Darbas ir „mano gyvenimas“. Mokslai ir „mano gyvenimas“. Šeima ir „mano gyvenimas“. Bet juk nėra atskirų veiksmų ar vyksmų – visa tai ir yra tavo gyvenimas. Tai suvokus pasidaro lengviau. Nes nebeišskaidi laiko „gyvenimui“, o tiesiog gyveni. Kitu atveju tiesiog skaldai savo gyvenimą į fragmentėlius.

Teatras, filmavimai, akademija – man rodos, kad tai nėra „darbas“ ir „mokslai“. Tai ta pati vienalytė būtis. Nereikia jos skaldyti į atskiras dalis. Pats žodis „šizofrenija“ yra iš graikų „schizein“ – skilti ir „phrēn“ – protas. Įmanoma, kad bėgant laikui darbas scenoje taps rutina, neveiks kaip dabar.

Anksčiau galvoju: „Jei turėčiau laiko, parašyčiau pjesę, pateikčiau projektų paraiškas, imčiausi iniciatyvos...“ Dabar galvoju: „Blemba, jei turėčiau laiko, tai nusikarpyčiau kojų nagus.“ Dabar dažnai nuščiūvu, kai atsiranda laisvo laiko. Darbinio kuino mąstysena: kai nėra bybio, kurį reiktų čiupti, nustembi ir nesuvoki, kodėl vaikštai išsižiojęs.

Tai žavinga. Aišku, ateina dugnai, kai jau visai pyzdec. Gal pasaulį išgelbės ne tiek grožis, kiek mūsų gebėjimas grožėtis pasauliu. Jei pasaulį apskritai reikia gelbėti. Dabar pagalvoju, kad jei baigiantis dienai dar turiu jėgų, vadinasi, pasilikau jas sau ir niekam neatidaviau. Tai šiek tiek apmaudu. Yra teorija, teigianti, kad jei milijardai beždžionių spausdintų mašinėlėmis, galų gale kažkuri iš jų parašytų „Hamletą“. Bet, paprastai sakant, beždžionės evoliucionuodamos tapo mumis ir vienas iš mūsų galiausiai parašė „Hamletą“.

Apsinuoginti nėra sunku. Taip atrodo, kyla jausmas, panašus į mažąją mirtį. Tada žengi žingsnį. Mes to bijome ir gal visai pagrįstai. Bet nuogumas išprovokuoja nuogumą. Nuostabią ir gražiausią akimirksniai įvyksta dėl to apsinuoginimo – fizinio, emocinio ar protinio.

GIEDRIUS ALKAUSKAS

Tylus užkeikimas Šventaragio slėnyje

Dangun *andangon*¹, vandenie!
Garman pragaran, ugnie!

Žemyna, Molyna,
 Čiulbuolis, Aukštuolis,
 Ugnies marška, pelenų guolis.

Lai ežerai keliauja Dausomis,
 Šventi vardai jų tepalieka su mumis.

Grimzduoliai miestai teišsikalie akmenyje:
 Iškilsim! Ne šioje, tai kitoje ateityje.

Teataskamba Būdragaidis šventaregis,
 Širdis jo – varpas, kurs dugne prasmegęs.

Akmuo, *akman*, ak, mynė akmenyne,
 Keliavęs ir pelkyne, ir smėlyne.

Ak, mēlis, raudonumas, akmenėlis,
 Prasivėdinanti ugnis, skrajūnas smėlis.

Kai pasibaigs ruduo – teateinie žiema,
 Te laimę maino raudos, Saulę – sutema.

Dangun *andangon*, vandenie!
Garman pragaran, ugnie!

*Swieczpuńscynis*²,
 Šventpaukštinis,
 Pelėdaakis žiburinis.

Tebūna dainos ten, kur vėjų pynės,
 O dienos – ten, kur kris šviesa Tėvynės!

Jeį vakaras arti – tegul; ryte geriau neklysti,
 Gaidgystė naktį bus, o dieną – pranašystė.

Ten šventgirė ir senkelis, pelkėtoji žinyčia,
 Ten kurmiai katakombose, tenais žalčiai bažnyčioje.

Lai Nemunas – į Kuršmares, į Nemuną – Neris,
 Lai pėmpė vaikšto pievoje, o girioje – žvėris.

Kur bus pavasaris, tesistiebia želmuo,
 Ir teganie piemuo – kur tyvuliuos vanduo,
 Ir tebūnie telkšmuo – kur geltonuos ruduo.

Jeį žergti – žirgas, arti – tai arklys,
 Į lopšį – kūdikis, į speigą – šviesulys.

Dangun *andangon*, vandenie!
Garman pragaran, ugnie!

Prapuolenis, Daugiaradis,
*Rickoyott*³-Romuva,
 Vilniaus Šventaragis.

Kur kyli – ten viršus, kur leidies – apačia,
 Lai vakaruos bus Kuršas, o rytuose – Nalšia,

Lai šiaurėj sėliai bus, o pietuose – Jotvingija,
 Te rūkas gimsta upėje, o laimė – kelio vingyje.

Sakmė – iš lūpų, o į ausį – vėjas, gandas,
 Te užburtieji palengvėjimą suranda.

Svaigina lai sapnai ir smilkalai – sakai,
 Tebus palaiminti vaikų ir sentėvių laikai.

Jeį kaminas – dievopi, tai krosnis – prisiglausti;
 O balsas – kaip regėjimas, o aidas – skliautagaustis!

Dangun *andangon*, vandenie!
Garman pragaran, ugnie!

2016.III.4, Vilnius (ties Rasomis)

Deltuvos šventvietės žynio testamentas

Kunigaikščio pilys aukštos,
 Šventykla ir lapuotynas –
 Velnio sėklų, laimės paukščių.

Pamario skaidrus viržynas,
 Dievo žaizdras jau ataušęs –
 Prietemų, delčios Rambynas.

Ir Medvėgalio pakaušis,
 Nekrokultas, pažinimas,
 Šventpaukštinis virš Alaušo.

Ir iš kur taip viskas imas?!
 Saulė teka virš Užpalių –
 Langus varsto Rozalimas.

Išsipert pirty lig valiai,
 Išsisunkt, ugnim paskleisti
 Pranašystę savo šaliai!

Kas man nuodas – tau bus vaistas,
 Rangos *vija pinavija*,
 Bus iškėsta, bus atleista.

Kernavė ugnies nebijo,
 Lokio kapo pjedestalas
 Ažuolijos vaizdinioj.

Mindaugo karingei⁴ galas:
 Zuikis perbėgo skersai –
 Neatšauktas ritualas.

Staugia vilkas pratisai,
 Toks akustinis peizažas:
 Skuodas, Plungė, Zarasai.

Brolį, dideli ir mažas!
 Tave šlaksto iš aukštai
 Dausų laivo ekipažas.

Dievo mantijos kraštai
 Skrodžia gerklę, verias akys,
 Neša, kur šventi kraštai.

Liūdno sutemų plaštakės
 Gena liūtį, uraganą,
 Daužos viesulas patrakęs.

Varno broli, broli mano!
 Mes atmušim šitą griūtį,
 Šitą nykų karavaną!

Jiems nebūti, tau – tik būti,
 Smenga chtoniškas pelkynas,
 Aušros nuveja slogutį.

Žvilga žalčio aukso žvynas,
 Parymok, jei pailsai –
 Kamaraitėj žalias vynas.

Klampūs prietemų balsai,
 Girgždančios, snieguotos šnekos,
 Žuvys, šunes, debesai.

Jau akivaras atakęs,
 Atpustytas laumių stalas,
 Lobio vietoj mirga žvakės.

Prakeiksmui bedvasiam galas –
 Dievo laimintų akių
 Apšlakstytas arealas.

Saulės kloniu ištakiu
 Jau atriada Vaivos juosta –
 Šaukis jos, kaip aš šaukiu!

Prišvartuok į saugų uostą
 Savo užkerėtą dvasią –
 Be nakties diena pajuosta.

Prišvartuosi, susirasi
 Seno aukuro krapylą,
 Pelenų žemėtą masę.

Dūmų giesmės nenutyla:
 Išbarstytos erdvėje –
 Sušauktos atgal vaidilos.

Atsistok ties praraja –
 Tas žynys ir būsi tu –
 Pliūptels šviesuliai srove.

Stos tauta šventu ratu –
 Laimink Lietuvos vardu.

2017.IV.4, Jotvingija
 (autobuse iš Paryžiaus, ties Balstoge ir Suvalkais)

Kam kokia dalia – dievų valia

Gemalas gēma – mitologema.

Gaisai gaudžia, ūžia – vainelė, krivuzė.

Pilėnas pilietis – į širdį ietis.

Rakštis rakinėja – dantukų fėja.

Plynaukštė plyti – antilopei vyti.

Kupolės kuplios – gėlėtos suknios.

Dainos ir dienos – pumpurai, rugienos.

Karaliui kariauti – rugiagėles pjauti.

Kunigas kunigaikštis – aidėti aikštėj.

Melsti mylėti – rusiška ruletė.

Kiek prūsų dar likę – *myle swente panike*⁵.

Kiek latvių dar yra – *Ziemassvētku vakarā*⁶.

*Eg koyte poyte – nykoyte pēnega doyte*⁷.

Atakusios akys – elnias devyniaragis.

Žvirblelis žvarbsta – varguolis vargsta.

Linguoja lingutis – mėnesienos pjūtys.

Nei puolęs, nei kėlęs – žvitrus Siūbuoklėlis.

Naujasis ponas – tetragramatonas.

Turėti tarną – gaudyti varnas.

Upokšnis upena – dantimis kalena.

Upelis upėja – laumė skalbėja.

Vesti iš kelio – paklydus ugnelė.

Vesti be tikslo – žaltys, žaltvykslė.

Alumi alsuoja – supintos kojos.

Trenktis svetur – *Excalibur*.

Saulelė saujoj – tik kaulai jaujoj.

2015.IX.19, Vilnius, Antakalnis

¹ *Thawe nuson kas thu asse andangon (prūs.)* – „Tėve mūsų, kuris esi danguje“, iš pirmojo prūsų katekizmo (1545).

² Motiejaus Strijkovskio minimas (1582) lietuvių ir žemaičių dievas.

³ Legendinio prūsų valdovo Videvučio ir krivių krivaičio Brutenio įkurta šventovė *Rickoyott*, Rikojotas (Simonas Grunau, 1529).

⁴ Žodis iš 1849 m. Zarasų apylinkėse užrašytos sutartinės. „Karingė“ – karas.

⁵ *Ohow mey myle swente panike* – „O mano mieloji šventoji ugnele“ (prūs.).

⁶ Vakaras prieš Kalėdas; Kūčios (lat.).

⁷ Norite gerti – nenorite pinigų mokėti (prūs.); Bazelio epigrama, pirmasis žinomas baltiškasis tekstas.

